

*Таблиця розроблена на основі даних Держкомстату та Державної програми розвитку ЗС України на 2006-2011 роки (показники на 2010 р – проект Державного бюджету України).

Аналіз планових показників і видатків, затверджених оборонним бюджетом, вказує на невідповідність фінансового планування цілям середньо- та довгострокового планування. Якщо порівняти планові показники затверджені Державною програмою розвитку ЗС України на 2006-2011р. із фактичними видатками на Збройні Сили (фактичним виконанням бюджету), то ситуація виявляється ще більш критичною. Тому можна зробити висновок про те, що тактичні та оперативні завдання, які стоять перед ЗС України, виконуються не у повному обсязі.

Таким чином, організація фінансового планування на сьогоднішній день є залежною від економічної і політичної ситуації в державі. На нашу думку, в певних рамках, цей процес є об'єктивно допустимим. Проте ситуація, коли керівництво держави надає перевагу ситуативному фінансуванню Збройних Сил України над виконанням завдань стратегічного та тактичного розвитку, призводить до суттєвого зниження бойової та мобілізаційної готовності військ.

Враховуючи складну економічну ситуацію планування бойової та мобілізаційної готовності військ у відповідності до виділених коштів[8] з економічної точки зору є логічним, проте така ситуація досить негативно впливає на здатність вітчизняної армії виконати свій Конституційний обов'язок. За таких умов перед керівництвом держави і Збройних Сил виникає питання доцільності подальшого використання системи стратегічного, тактичного, оперативного планування, показники якої не виконуються. Більше того, аналізуючи саму систему стратегічно-оперативного планування розвитку Збройних Сил України ми не знаходимо відповіді на концептуальні питання. Так, у стратегічному оборонному Бюлетені не вказано конкретного напрямку розвитку вітчизняної армії – колективна чи індивідуальна безпека.

Дана ситуація пояснюється тим, що після розпаду Радянського Союзу українська влада, на жаль, довгий час не ставила перед керівництвом Збройних Сил України стратегічних завдань, що безумовно негативно по-

значилося на їхньому розвитку. Відсутність перспективного плану розвитку вітчизняної армії зумовило значну залежність розвитку Збройних Сил від перебігу політичних подій в державі. Загальний рівень витрат на оборону встановлювався без врахування стану військ та необхідності реформування вітчизняної армії у відповідності до вимог сучасності.

Аналізуючи систему фінансового планування в Збройних Силах України ми прийшли до висновку, що вона організована у відповідності до вимог та термінів встановлених органами державної влади, проте, в той же час, існуюча система фінансового планування не забезпечує виконання завдань, які стоять перед Збройними Силами України. Тому, на нашу думку, фінансове планування, як елемент фінансового забезпечення Збройних Сил України, може себе повністю реалізувати лише за умови його спрямованості на досягнення стратегічних, тактичних та оперативних цілей розвитку вітчизняної армії. В умовах політичної невизначеності щодо побудови міжнародних відносин та пріоритетів розвитку вітчизняної армії фінансове планування спроможне задовольнити лише поточні потреби Збройних Сил України, що безумовно негативно впливає на їхній розвиток.

1. Закон України "Про Збройні сили України " від 6.12.91 № 1933-12. 2. Закон України "Про оборону України " від 6.12.91 № 1932-12. 3. Бюджетний Кодекс України. 4. Наказ Міністра оборони України від 27.12.06 № 749 "Положення про організацію стратегічного планування в Міністерстві оборони України". 5. Закон України "Про організацію оборонного планування" від 18.11.2004р № 2198. 6. Указ Президента від 27.12.2005 №1862 "Про рішення Ради національної безпеки та оборони України від 9.12.2005року "Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на 2006-2011роки". 7. Наказ Міністра оборони від 19.01.2010 № 15 "Про затвердження Положення про організацію та здійснення середньострокового та короткострокового оборонного планування в Міністерстві оборони України і Збройних Силах України". 8. Директива Міністра оборони України від 23.10.2009 № Д-33 "Про організацію уточнення проектів кошторисів розпорядників коштів нижнього рівня".

Надійшла до редколегії 27.01.2010р.

С.Є. Шпильовий, канд. екон. наук, доц.

ФОРМУВАННЯ ОБОРОННОГО БЮДЖЕТУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуті теоретичні та практичні проблеми формування оборонного бюджету в сучасних умовах. Ключові слова: бюджет, фінанси, економіка, видатки, держава, Збройні Сили України.

In the article theoretical and practical problems of formation of the defensive budget in modern conditions are observed. Keywords: budget, finance, economy, charges, state, Armed Forces of Ukraine.

Вступ. Серед суспільних благ, які держава забезпечує своїм громадянам, жодне не вважається таким конче необхідним суспільству, як безпека від зовнішнього нападу та внутрішньої нестабільності, тому держави зі

стародавніх часів виділяють величезні кошти на військову й політичну діяльність.

До того ж, незважаючи на всю важливість і зростаючі можливості політичних заходів, слід мати на увазі:

сучасні реалії такі, що навіть в умовах нового політичного мислення збройна міць ще досить довго залишатиметься одним із важливих елементів системи забезпечення національної й загальної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах формування оборонного бюджету для економіки України має велике значення. Величина оборонного бюджету залежить від економічного стану держави. Цьому питанню присвячено багато фундаментальних досліджень вітчизняних учених – економістів, а саме: І.Ю Марка, В.І Мунтіяна, В.Д. Базілевича, М.В Мниха, Ю.Б Медведєва. В.І. Ільченко, І.В. Кириленка, А.В Шегди. Разом з тим, аналіз опублікованих робіт показує, що проблеми формування оборонного бюджету в Збройних Силах України потребують подальшого дослідження та вдосконалення.

Метою даного дослідження є науково-теоретичне обґрунтування системи заходів, рекомендацій щодо формування оборонного бюджету Збройних Сил України та механізмів ефективного управління видатками.

Постановка завдання. Формування механізму ефективного використання коштів, що виділяються на оборону держави потребує вирішення наступних проблем: обґрунтування оптимального обсягу асигнувань, які виділяються на оборону країни; адекватність впровадження в життя програмно-цільового бюджетного планування в Міністерстві оборони України; удосконалення форм і методів бюджетного планування.

Результати. Одним із первинних факторів, який визначає обсяг оборонних витрат будь-якої держави є рівень воєнної загрози та воєнної безпеки. Існує чимало політичних, економічних, територіальних суперечностей. Зберігаються значні запаси ядерної та іншої зброї, багато держав утримують досить чисельні збройні сили. Існує велика ймовірність затяжних соціально-політичних криз та виникнення гострих конфліктів, які часто вирішуються збройним шляхом. Виходячи з цього необхідно проаналізувати існування воєнної загрози для країни, науково обґрунтувати заходи щодо забезпечення воєнної безпеки на такому рівні, який би, з одного боку, стримував воєнничо настроєні держави, а з іншого – не вимагав би значних фінансових та матеріальних ресурсів. Збалансування оборонних витрат з економічними можливостями держави може бути здійснене двома шляхами: збільшення обсягу витрат до потрібного рівня або приведення структури Збройних сил до рівня їх можливого фінансування. Тобто сьогодні мова йде про те, що існуюча структура Збройних сил повинна бути приведена у відповідність до стратегічної мети їх застосування та можливості досягнення цієї мети в межах рівня ресурсного забезпечення, який держава спроможна виділити на ці потреби.

Якщо з об'єктивних причин на загальнодержавному рівні не можливо забезпечити потрібні витрати на оборону, то слід скорегувати стратегію використання воєнної сили для підтримки зовнішньої політики держави через зменшення обсягу завдань Збройних сил. Це забезпечить реальність виконання Збройними силами поставлених завдань за визначених оборонних витрат.

Витрати на утримання армії необхідні для виконання державою своїх обов'язків перед народом. Як спланувати й організувати функціонування економіки, щоб забезпечити обороноздатність держави?

Даючи відповідь на це запитання з позицій економічного обґрунтування, слід виходити з економічного потенціалу й не витрачати на оборону більше тієї суми, вище якої такі витрати втрачають сенс.

Важливим напрямком удосконалення системи формування оборонного бюджету стала розробка та впрова-

дження в Міністерстві оборони України програмно-цільового підходу до організації бюджетного планування.

Зaproвадження програмно-цільового методу у бюджетному процесі спрямоване на:

- забезпечення прозорості бюджетного процесу, що чітко визначає цілі й завдання на досягнення яких витрачаються бюджетні кошти, підвищення рівня контролю за результатами виконання бюджетних програм;
- забезпечення за результатами виконання бюджетної оцінки діяльності учасників бюджетного процесу щодо досягнення поставлених цілей та виконання завдань, а також проведення аналізу причин неефективного виконання бюджетних програм;
- упорядкування організації діяльності головного розпорядника бюджетних коштів щодо формування й виконання бюджетних програм шляхом чіткого розмежування відповідальності за реалізацію кожної бюджетної програми між визначеними головним розпорядником бюджетних коштів та відповідальними виконавцями бюджетних програм;
- посилення відповідальності головного розпорядника бюджетних коштів за дотримання відповідності бюджетних програм законодавчо визначеній меті його діяльності, а також за фінансове забезпечення бюджетних програм і результати їх виконання;
- підвищення ефективності та якості розроблення бюджетної політики, розподілу й використання бюджетних коштів.

Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі регулюється: Бюджетним кодексом України, постановами Кабінету Міністрів України, що характеризують статус відповідальних виконавців бюджетних програм та їх виконання.

Складовими елементами бюджетної програми є:

- 1) мета бюджетної програми – законодавчо визначені основні цілі, яких необхідно досягти в результаті виконання конкретної бюджетної програми;
- 2) завдання бюджетної програми – конкретні цілі, яких необхідно досягти в результаті виконання бюджетної програми протягом відповідного бюджетного періоду, які можна оцінити за допомогою результативних показників;
- 3) напрями діяльності – конкретні дії, спрямовані на виконання завдань бюджетної програми, із визначенням напрямів витрачання бюджетних коштів. Напрями діяльності повинні відповідати завданням і функціям головного розпорядника бюджетних коштів. Визначення напрямів діяльності забезпечує реалізацію бюджетної програми в межах коштів, виділених на цю мету;
- 4) результативні показники – кількісні та якісні показники, які характеризують результати виконання бюджетної програми й підтверджуються статистичною, бухгалтерською та іншою звітністю і які дають можливість здійснити оцінку використання коштів на виконання бюджетної програми.

Програмно-цільовий підхід до організації фінансового забезпечення військового будівництва передбачає три системно зв'язаних етапи: перспективне планування будівництва та розвитку Збройних сил (визначення цілей), програмування (упорядкований комплекс заходів, направлених на досягнення цілей управління) та розробка воєнного бюджету (розподіл ресурсів).

На першому етапі відповідно до воєнних загроз, рівня небезпеки, воєнно-політичних цілей України, здійснюється воєнно-стратегічне планування як на середньострокову так і на довгострокову перспективу. Важливою умовою досягнення поставленої мети є їх реальність та конкретність.

При цьому необхідно сформулювати показники, які впливають на якість та достатності воєнних програм.

Методичною основою другого етапу є розробка та прийняття ієрархічно взаємозв'язаних цільових програм. На цьому етапі кожна програма детально аналізується з точки зору її вартості та військової ефективності. Програма повинна носити комплексний характер, охоплювати всі заходи, які направлені на досягнення цілей, а також передбачати необхідну послідовність їх виконання. Відповідно й результати виконання цієї програми необхідно визначати з врахуванням цих факторів.

Розробка програми повинна проводитися одночасно з прийняттям рішення про джерела та порядок її фінансування. В іншому разі може виникнути невідповідність між розробленими планами й фінансовими ресурсами, які виділяються на їх реалізацію. Якщо витрати, що пов'язані з досягненням цілей, не можуть бути профінансовані в повному обсязі, то необхідно переглянути або самі цілі, або шляхи їх досягнення.

Запровадження даного процесу програмування не замінює традиційне планування будівництва Збройних Сил або щорічної розробки воєнного бюджету. Більш того, воно покликане ліквідувати існуючий між ними розрив, забезпечити їх тісний взаємозв'язок, перетворити процеси планування, програмування та формування воєнного бюджету в єдину систему.

Необхідно зазначити, що при розробці та прийнятті ієрархічно побудованих цільових програм воєнні потреби держави повинні бути завчасно узгоджені з його фінансовими та економічними можливостями. Тільки в цьому разі будуть прийняті реальні з точки зору їх фінансово-економічного забезпечення програми.

Завершальним етапом програмно-цільового планування являється розробка проекту розділу Державного бюджету "Національна оборона" на черговий рік. Тут необхідно врахувати, що єдність та збалансованість програм та планів будівництва Збройних сил і фінансового забезпечення можуть бути досягненні шляхом надання "кінцевої продукції" в показниках боєготовності сил (кількість організаційних структур, особового складу, наявність озброєння, військової техніки у складі різних угруповань) та у вартісній формі. Цим досягається зв'язок між плануванням воєнного будівництва та розробкою бюджету. При реалізації такого підходу домінуюче положення в класифікації воєнного бюджету займає програма, яка забезпечує цілеспрямоване використання грошових коштів. Це створює основу для планування конкретної діяльності по видам Збройних сил та можливість орієнтуватися на кінцевий результат.

За програмно-цільовим методом планування фінансового забезпечення та розвитку Збройних Сил з'являється можливість не обмежуватися тільки бюджетним роком, а на базі розроблених програм складати обґрунтовані перспективні плани фінансування воєнних потреб, що передбачено існуючим порядком формування бюджету держави.

Здійснення бюджетного планування на більш довгий термін у більшій мірі відповідає довгостроковому та специфічному характеру багатьох воєнних програм, створює передумови для їх більш надійного та стабільного фінансового забезпечення, дозволяє розробляти більш обґрунтовані перспективні плани мобілізаційної готовності економіки країни.

Разом з тим, включення тих або інших програм (або підпрограм) у загальну перспективну воєнну програму ще не означає, що автоматично гарантується виділення фінансових ресурсів для їх здійснення. Можливість

практичного виконання воєнних програм у кінцевому рахунку залежить від того, як вони будуть відображені у воєнному бюджеті, тобто реально підкріплені фінансовими ресурсами. При підготовці проекту розділу "Національна оборона" неминуче виникає необхідність у додатковому уточненні та заміні програм, у відміні існуючих або розробці нових. Таким чином, і на стадії формування бюджету процес програмування продовжується, результати коректування потім переносяться до раніше затвердженої загальної воєнної програми.

Важливу роль при узгодженні та проходженні бюджетного запиту в законодавчих та виконавчих органах державної влади відіграє воєнно-економічна експертиза. Вона дозволяє скоротити витрати, які не являються першочерговими, з'ясувати раціональну вартість річного утримання видів Збройних сил, забезпечувальних управлінь, тобто більш обґрунтовано представити потребу Міністерства оборони України в бюджетних асигнуваннях. Експертиза форм бюджетних запитів, яка застосовується сьогодні показала, що вони не в повній мірі задовольняють вимоги сьогодення через відсутність воєнно-економічного обґрунтування.

Висновок. Організація фінансово-економічного забезпечення будівництва та розвитку Збройних Сил на основі програмно-цільового планування показує ряд суттєвих переваг у порівнянні зі старою системою формування, обґрунтування, розгляду та затвердження воєнного бюджету.

По-перше, вона дозволяє як в межах окремих програм, так і в цілому більш точно й обґрунтовано визначити точні та перспективні потреби Збройних Сил України, оцінити загальну вартість кожної програми й співставити її з очікуваними кінцевими результатами.

По-друге, з'являється можливість у межах окремих програм розробляти альтернативні шляхи досягнення цілей, які стоять перед Збройними силами, порівнювати їх та вибирати той варіант, який забезпечує більш раціональне рішення проблеми розподілу воєнних асигнувань за програмами. Для цього необхідна підготовка відповідних різносторонніх аналітичних матеріалів та організація досліджень за критерієм "ефективність – вартість – реалізація".

По-третє, оскільки планування будівництва та розвитку Збройних сил із застосуванням програмно-цільового підходу з самого початку безпосередньо пов'язане з бюджетними асигнуваннями, то з'являється можливість приймати такі програми, виконання яких гарантувалося б фінансовими ресурсами.

По-четверте, програмно-цільове планування дозволяє керівництву Збройних сил зосередити увагу на рішенні проблем, виключає відомчий підхід усередині Міністерства оборони, дає змогу виявити дублювання діяльності окремих відомств і цілеспрямовано здійснювати розбудову Збройних Сил України.

1. Конституція України. – К.: 1997. – С. 7. 2. Бюджетний Кодекс України. – К.: 2002. – С. 415. 3. Закон України "Про оборону України" // Голос України. – 1991. – 21 грудня. 4. Військові Статuti Збройних Сил України (Статут Внутрішньої служби Збройних Сил України). – К.: Воєнне видавництво України "Варта". – 1999. 5. Указ Президента України від 19 квітня 1997 року №353/97 "Про Концепцію економічної та господарської діяльності Збройних Сил України в сучасних умовах". 6. Мунтіян В.І. Економіка та оборонні витрати. – К.: НДФІ, 1998. – С. 460. 7. Марко І.Ю. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. – К.: 2000. – С. 12. 8. Дзеркало тижня №34/409 від 13.9.2002р. Мунтіян В.І. Фінансування Збройних Сил України: проблеми та перспективи.

ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923

В.І. Алещенко, канд. військ. наук, с.н.с.

ОСНОВНІ СИМПТОМИ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПРИЙМАЛИ УЧАСТЬ У БОЙОВИХ ДІЯХ

У статті розкрито основні симптоми посттравматичних стресових розладів військовослужбовців, які приймали участь у війнах та збройних конфліктах. З'ясовано, що у військовослужбовців, які виконували бойові завдання в Афганістані, Карабасі, Абхазії, Таджикистані, Чечні, психогенні розлади подекуди досягають 70%, в офіцерів і прапорщиків цей показник трохи менший. У 15–20% військовослужбовців, які пройшли через збройні конфлікти, мають місце хронічні посттравматичні стани, викликані стресом.

Ключові слова: посттравматичний стрес, збройні конфлікти.

The basic symptoms of traumatic stress disorders of servicemen which took part in wars and armed conflicts are exposed in the article. It is noted that for servicemen, which executed combat missions in Afghanistan, Karabakh, Abkhazia, Tajikistan, Chechnya, psychological disorders arrive at 70% sometimes, in officers and ensigns this index is a bit less than. For 15–20% servicemen which got through the armed conflicts, traumatic chronicities take a place, caused stress.

Keywords: traumatic chronicities, armed conflicts.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Проблема соціально-психологічної адаптації осіб, які виконували завдання в екстремальних умовах діяльності, стає в наш час особливо актуальною. Це пов'язано з тим, що в світі почастишали стихійні лиха, міжнаціональні й міжрегіональні конфлікти. Значно збільшилося число жертв воєнних дій і кількість військовослужбовців – учасників локальних конфліктів за межами нашої країни. Маючи специфічний життєвий досвід, вони являють собою таку категорію населення, що має потребу в особливому підході. На перший план виходять питання щодо необхідності адаптації за нових умов перебування психіки на мирний лад.

Досвід країн, що зіштовхнулися з явищами, які виникають після повернення людей з війни, показав, що участь у подіях, пов'язаних з ризиком для життя, травматичним образом діє на психічне здоров'я й стан учасників бойових дій. Військовослужбовці, що приймали участь у бойових діях, відносяться до групи осіб з підвищеним ризиком розвитку психогенних порушень. У більшій мірі це стосується учасників локальних воєн, насамперед в Афганістані і Чечні. Військові медики використовують для характеристики їхнього стану такі нетрадиційні термінологічні позначення, як бойова психічна травма, бойова втома. Ще не пережитий афганський синдром встиг доповнитися карабаським, придністровським, абхазьким, таджицьким і ін. А тепер ще й чеченським, котрий, як вважають російські фахівці, набагато складніше афганського.

Дослідження, проведені в цій сфері, показують, що в людей, які побували в екстремальних ситуаціях, виникають так звані посттравматичні стресові порушення [2, 4, 6]. За результатами досліджень, у структурі психічної патології серед військовослужбовців строкової служби, які приймали участь у бойових діях під час локальних воєн в Афганістані, Карабасі, Абхазії, Таджикистані, Чечні, психогенні розлади досягають 70%, в офіцерів і прапорщиків цей показник трохи менший. У 15–20% військовослужбовців, які пройшли через збройні конфлікти, є хронічні посттравматичні стани, викликані стресом.

За даними провідних російських військових психіатрів, що вивчають частоту і структуру санітарних втрат при збройних конфліктах і локальних війнах, останнім часом істотно змінилися втрати психіатричного профілю в сторону збільшення числа розладів прикордонного рівня [8]. Однак набагато серйозніше зміякшені й відстрочені наслідки війни, що впливають не тільки на психофізичне здоров'я військовослужбовців, але й на

їхню психологічну врівноваженість, світогляд, стабільність ціннісних орієнтацій.

Коло явищ, що викликають травматичні стресові порушення, досить широкий і охоплює безліч ситуацій, коли виникає загроза власного життя або життя близької людини, загроза фізичному здоров'ю або образу "Я". Порушення, що розвиваються після пережитої психологічної травми, зачіпають всі рівні людського функціонування (фізіологічний, особистісний, рівень міжособистісної й соціальної взаємодії) і приводять до стійких особистісних змін не тільки в людей, що безпосередньо пережили стрес, але й у членів їхніх родин, а також очевидців.

Посттравматичні стресові порушення сприяють формуванню специфічних сімейних відносин, особливих життєвих сценаріїв і можуть впливати на все подальше життя. Психічна травма, психологічний шок і їхні наслідки – ось що буде визначати життєвий настрій тих хто вижив у військових конфліктах. Статистичні дані також показують, що на кожного загиблого на війні військовослужбовця доводиться один випадок самогубства ветеранів у період після проходження військової служби.

Таким чином, війна ще тривалий час здійснює свій вплив на учасників бойових дій. Тому варто звернути особливу увагу на необхідність проведення психосоціальної роботи з ними. Медико-психологічна реабілітація і соціальна підтримка повинні бути основними напрямками роботи з даною категорією населення.

Мета даної статті спрямована на систематизацію наукових і практичних знань про природу, механізми виникнення і типові прояви посттравматичного синдрому в учасників бойових дій, які необхідні для визначення шляхів подолання наслідків війни у ветеранів і розробки програми реабілітаційних заходів.

Виклад основного матеріалу. Участь у бойових діях впливає на свідомість людини, надаючи їй серйозним якісним змінам. На ряду з наслідками війни (економічними, політичними, соціальними) існують не менш важливі психологічні наслідки. Перебування в екстремальних умовах характеризується впливом на психіку людини стрес-факторів підвищеної інтенсивності. Тривалість їхнього впливу, а також психотравмуючий характер можуть сприяти виникненню змін у психічній діяльності, що знижують ефективність життєдіяльності вже в мирних умовах. При цьому розширюється й коло жертв, у число яких попадають не лише безпосередні учасники подій, але й їхні родичі.

Відповідно до результатів досліджень військових медиків і психологів, особливості життя в бойових умо-